

MAČEVI
XVI i XVII St.

KROZ IZLOŽBENE DVORANE

I dvorana – Hrvatska povijest od XVI–XVIII st. je razdoblje neprekidnih borbi s Turcima. Na karti su prikazane sve teritorijalne promjene u tom razdoblju. U svom prodoru prema zapadu Turci su do kraja XVI st. zauzeli velik dio hrvatskih zemalja tako da je Hrvatska potkraj XVI st. svedena na najmanji opseg u svojoj historiji (reliquiae reliquiarum). Potkraj XVII st. počinje oslobađanje hrvatskih zemalja od turske vlasti te su do kraja XVIII st. Turci potisnuti do Dunava, Save i Une. Uporedo s tim zbivanjima u unutrašnjosti Mlečani su ih odbacili od obale Jadrana i u nekoliko faza zaposjeli Dalmaciju do dinarskog bila.

U teškim borbama koje su se u tom razdoblju vodile na hrvatskom tlu upotrebljavalo se različito oružje. Mada se već javlja vatreno oružje, ipak u XVI st. dominira hladno oružje, koje će ostati u upotrebi i još dugo u XVII st. Izloženi primjerci *helebarda* koji potječu iz XVI st. (kada je to oružje doživjelo vrhunac upotrebe) u početku se odlikuju jednostavnošću. Upotrebljavala ih je pješadija u borbi protiv okonjenih oklopnika. Postepeno značaj tog oružja opada, dok u XVII st. nije iščezlo s bojnog polja. Mijenjajući oblik (oštrica postaje sve više kosa, a šiljak duži) *helebarda* postaje paradno oružje često bogato ukrašeno.

Topuz je oružje s glavicom okruglog ili kruškolikog oblika. *Buzdovan* ima glavicu uzdužno razdijeljenu na listiće zvane »pera«. *Buzdovan* i *topuz* spadaju u vrstu oružja za udaranje, a upotrebljavali su se i za bacanje. Izloženi primjerci potječu iz XVI i XVII st.

Izloženi *luk* i *strijela* potječu od jedne mađarske porodice. *Luk* je izrađen iz drva i roga i po predaji upotrebljen u Mohačkoj bici 1526.

Mač je jedno od najstarijih oružja koje je služilo u prvom redu za napad, ali i za obranu. U početku je kratak s dosta širokim sječivima. S vremenom postaje sve duži, a sječivo mu se sužava. U XVI i XVII st. mač se još uvijek upotrebljava kao značajno oružje. Po materijalu to je najkvalitetnije oružje. U naše se krajeve unosilo iz raznih zemalja, pa pojedini primjerci potječu i iz Toleda u Španiji (čuveni toledanski mačevi). Izloženi primjerci su različitih oblika (razlike se očituju u balčaku, krsnici i sječivcu). Zanimljiv je primjerek ukrasnog mača iz kraja XVI st. na kojem je pričvršćen pištolj kolašica. Posebni tipovi mača su: dalmatinski mač zvan »schiavona«, čiji je držak zaštićen košarom iz željeza, perzijski mač sa zmijoljko savinutom oštricom i bosanski mač s krsnicom u obliku potkove.

Izloženi *dvoručni* mač je iz XVI st. Predstavlja rijedak primjerek napadnog oružja koje je potisnuto iz upotrebe početkom XVII st.

Štit pripada zaštitnom oružju koje u XVI st. gubi svoj značaj, pa se od tada sve više upotrebljava u paradama i vojnim svečanostima. Izloženi primjerek je iz početka XVII st.

II dvorana – *Nadžak* je navalno oružje za trganje protivničkog oklopa. Izloženi primjerci su iz XVI i XVII st. *Željezna sjekira* iz XVI st. po predaji potječe iz seljačke bune.

Bodež je prikračeni mač. Bio je u upotrebi kod svih naroda, a služio je kao posljednje sredstvo obrane ili navale. Izloženi primjerci su iz XVI i XVII st. Posebna vrsta *bodeža* orijentalnog tipa je »agfa«.

Sablja, iako poznata davno ranije, ulazi u opću upotrebu kao oružje za sječanje u vrijeme križarskih ratova. Izloženi primjerci su iz XVI i XVII st. a pripadaju raznim tipovima (hrvatska, turska, austrijska *sablja*).

Prsni oklop predstavlja ostatak nekadašnjeg potpunog oklopa, koji se postepeno gubi od XVI st. dalje uporedo sa sve efikasnijim djelovanjem vatrene oružja. U upotrebi je tokom XVII i XVIII st. kao zaštita od vatrene oružja. Izložene željezne *rukavice* potječu iz početka XVII st. *Šljem* je služio za zaštitu glave. Javlja se u raznim oblicima. Izloženi kruškoliki šljem izrađen je iz jednog komada željezne ploče kovanjem. Potječe iz XVI st. Kacige s pomičnim viziorom i nastavkom u obliku račjeg repa potječu iz XVII st.

Jatagan je vrsta dugog krivog noža s oštricom na unutrašnjoj strani krivine sječiva. Izloženi primjerci su iz XVII st. Oružje slično *jataganu* ali s ravnom oštricom poput noža i s balčakom bez ušiju zove se *pala*. Na izloženom primjerku je arapski natpis iz XVIII st.

III dvorana – *Vatreno oružje* pojavljuje se u XIV st. Prvo vatreno oružje su topovi, a onda se javljaju oružja koja čine prijelaz od topa prema pušci. Prve puške razlikuju se od topova samo po veličini, manje su i lakše. Paljenje se vršilo preko falje (okrugla rupica na zadnjem dijelu cijevi), a kundaka u početku uopće nije bilo. Daljnji razvoj puške zavisio je od pronalaska modernijeg načina paljenja barutnog punjenja (okidanje).

Izloženi primjerci pripadaju raznim razvojnim vrstama puške. *Fitiljače* su bile u upotrebi od početka XV do sredine XVII st. U XVII st. dosižu kulminaciju, a onda se postepeno napuštaju. Kod *kolašica* (javljaju se u XVI st.) paljenje se vršilo pomoću složenog mehanizma, koji je pokretao nazubljen točak. *Kremenjače* imaju oroz zapinjan na zub i odapinjan odponcem. Umjesto pirita upotrebljavao se tvrdi kamen, a čelični točak zamijenjen je čeličnom pločom. Kod nas se počinju upotrebljavati već u XVII st. U početku su nabavljane izvana ali je ubrzo počela i domaća izradba.

Kubura je mala puška s okruglom glavom i drvenim kundakom. Nosi razne nazive prema vanjskim obilježjima (ledenica, slivanka, zlatka, skadarka itd.).

Izložene grafike i fragmenti grafika sa scenama bitaka od XVI do XVIII st. pokazuju upotrebu raznih vrsta oružja kao i način ratovanja.

ORUŽJE XVI-XVIII STOLJEĆA

IZLOŽBA

U ČAST 20-GODIŠNJICE

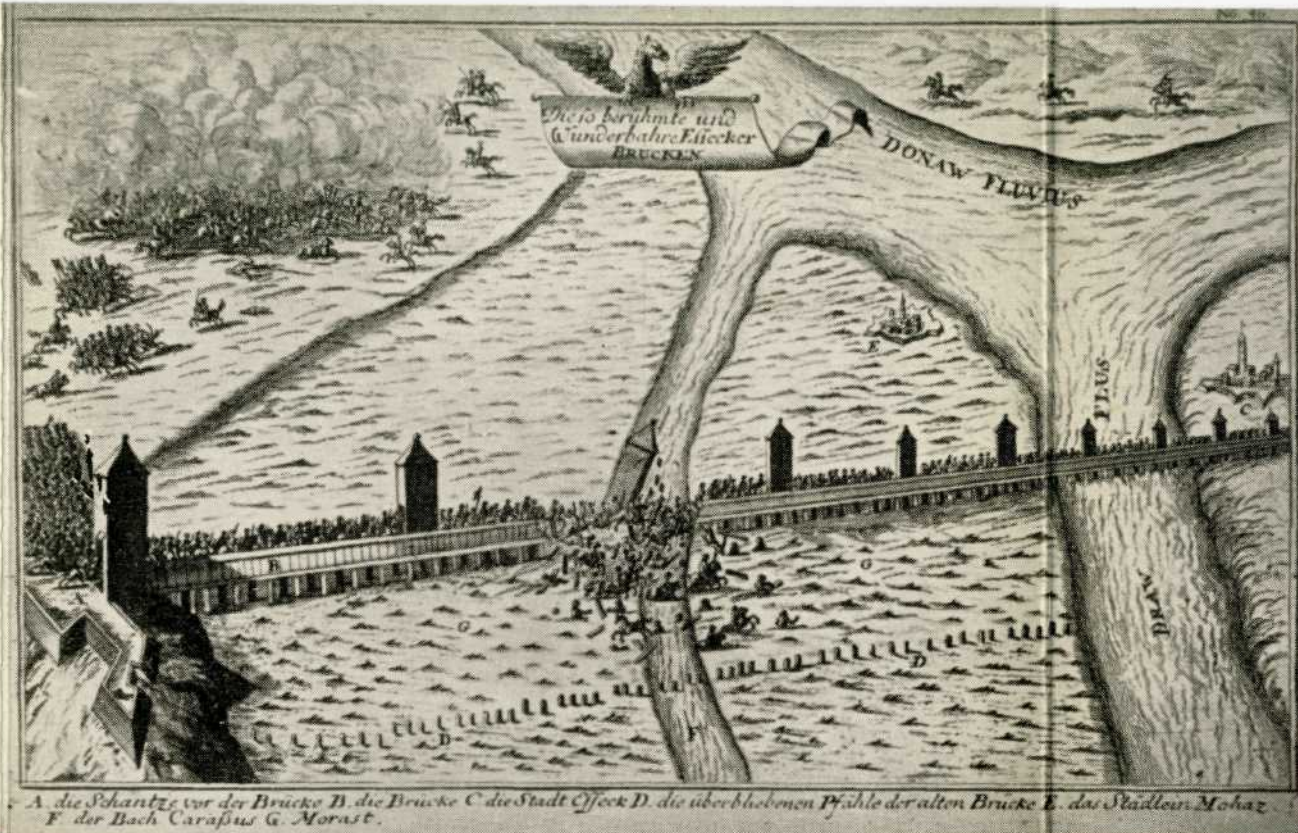
OSLOBOĐENJA ZEMLJE I ZAGREBA

25. V – 25. X 1965.

POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE
ZAGREB, MATOŠEVA 9

Među materijalnim ostacima iz hrvatske prošlosti sačuvan je velik broj primjeraka starog oružja. Pojedini primjerci potječu iz daleke prošlosti, a ima ih iz svih perioda sve do novijeg doba. Ta činjenica nimalo ne začuđuje kad znamo da je društveni i politički razvoj Hrvatske bio ispunjen stalnim borbama bilo da se radilo o obrani od nasrtaja moćnijih susjeda (Mlečani, Mađžari, Turci) ili o unutrašnjim društvenim sukobima. Stoga je nemoguće sagledavanje cjelovite slike hrvatske povijesti bez izučavanja i starog oružja koje nam može pružiti dragocjene podatke ne samo o ratnoj vještini naših predaka nego i o elementima političkog, ekonomskog i kulturnog razvoja. Vrste i bojne odlike pojedinih oružja bile su odraz općeg stanja zemlje i naroda. Preko njih saznajemo za različite vanjske utjecaje i veze. U izradi oružja dolazio je do izražaja umjetni obrt i to osobito u primjercima ukrasnog oružja. Proučavanje novca, pečata i grbova tijesno je povezano s poznavanjem raznih oblika štitova, šljemova i drugog oružja, koje je otisnuto na tim predmetima, a čiji je oblik često odlučan za utvrđivanje vremena njihova postanka i upotrebe.

Historijsko oružje dijeli se na dvije osnovne vrste: hladno i vatreno. S obzirom na praktičnu upotrebu hladno oružje može biti navalno (npr. mač, sablja, bodež) ili obrambeno (npr. štit, oklop, šljem). Proučavanje oružja obuhvaća utvrđivanje tipova pojedinih primjeraka i njihova podrijetla, svrhe upotrebe i stila u kojem je izrađeno, zatim utvrđivanje materijala od kojega je izrađeno, načina obrade i ukrašavanja. Na hrvatskom tlu susrećemo gotovo sve vrste oružja koje su u upotrebi i u ostaloj Evropi. Međutim, spominjanje cehova

BITKA NA
OSJEČKOM
MOSTU

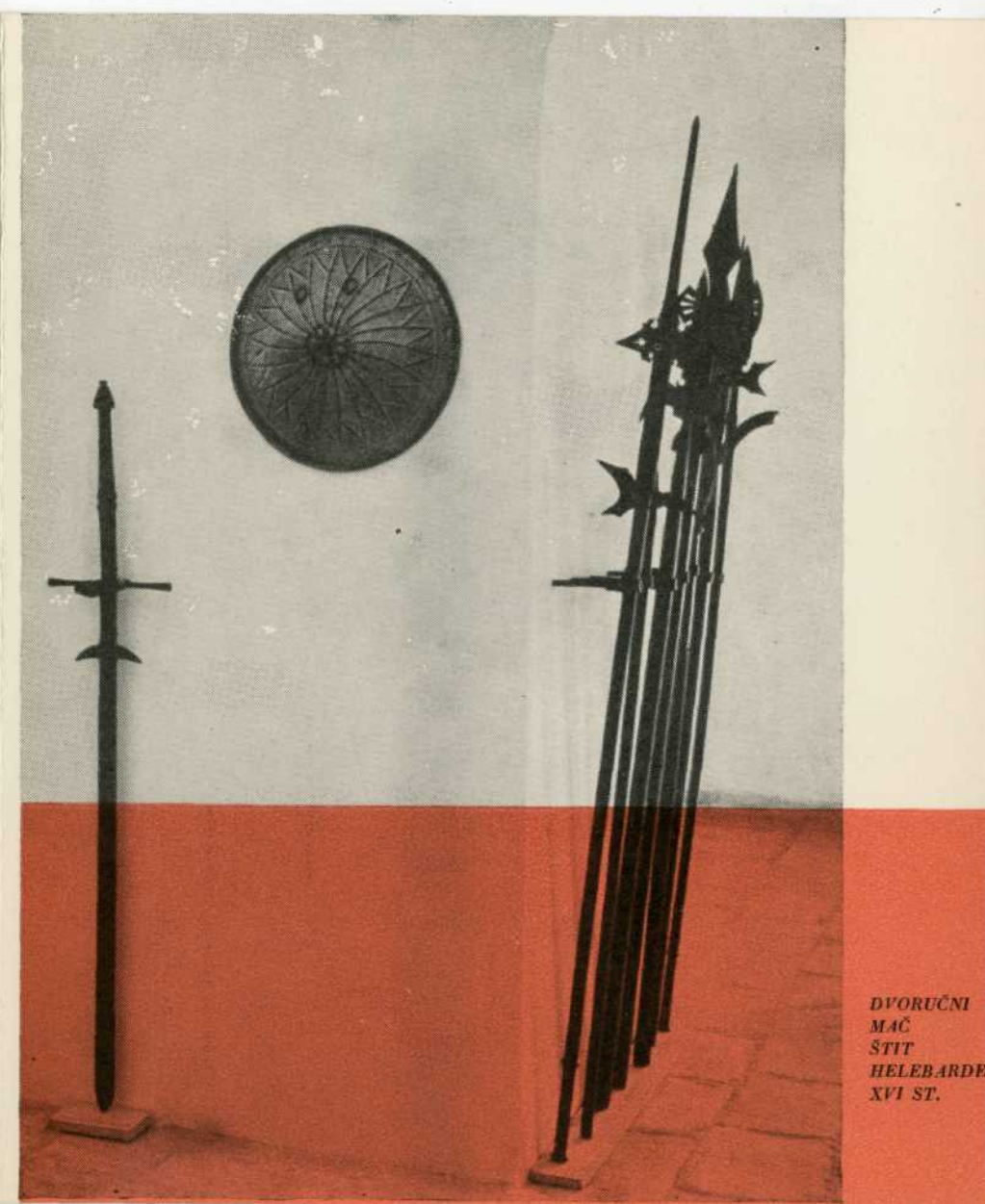
oružara, sabljara, puškara i drugih u starim ispravama pojedinih hrvatskih gradova upućuje na to da se i kod nas kovalo oružje i da je taj obrt bio dobro razvijen. Naročito lijepo i poznato oružje kovalo se u dalmatinskim gradovima Zadru, Splitu i Dubrovniku. S obzirom na činjenicu da se oružje lako prenosilo iz zemlje u zemlju i da je Hrvatska kroz nekoliko stoljeća bila ratno poprište na kojemu su se borile vojske ra-

znih naroda i država na našem se teritoriju sačuvalo staro oružje različitog podrijetla (domaćeg, turskog, talijanskog, njemačkog, mađžarskog). Znakovi znamenitih kovača, koji se od XIV st. utiskuju na izrađene primjerke oružja, nisu uvijek pouzdan putokaz za utvrđivanje podrijetla, jer su se tokom vremena sve češće krivotvorili.

Izvjese promjene u naoružanju, a tako i u načinu ratovanja nastaju u XVI st. prodorom Turaka u hrvatske zemlje. Vojna taktika podešava se prema turskom načinu ratovanja, a oružje prema orijentalnom uzoru. Na oružju orijentalnog podrijetla često se nalaze natpisi na orijentalnim

jezicima pisani arapskim pismom. Oružje se često ukrašavalo crtežima ornamentata, što se izvodilo različitim tehnikama.

U zbirci oružja Povijesnog muzeja Hrvatske čuva se velik broj primjeraka starog oružja. Najstariji potječu iz ranog srednjeg vijeka. Zastupljene su gotovo sve vrste hladnog oružja, kao i vatreno oružje od starih topova i tvrđavskih pušaka do novijih vrsta iz početka XX st.

DVORUČNI
MAČ
ŠTIT
HELEBARDE
XVI ST.